

Тож, ствердження софійності віри як абсолютної цінності орієнтує людину на світле майбутнє, прагне оптимізувати уявлення про межі власних можливостей: мудро зваживши, що в цьому світі залежить від неї, а від чого залежить вона сама, мужньо і натхненно гармонізувати стосунки із завжди бурхливим, невизначеним, хаотичним Світом через віру в ідеали Істини, Добра і Краси [8].

Необхідність подальшого дослідження мудрості віри передбачає пошук форм її вкоріненості у соціалізацію особистості, яка долучається до загальнолюдських цінностей через віротворення. Результати нашого розмислу можуть мати теоретико-методологічне та освітньо-одухотворююче значення для різних царин гуманітарного знання, зокрема, для окреслення «наснажливого» статусу віри як у культурно-антропологічному, так і в особистісно-психологічному вимірах.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. – М.: Издательство «Правда», 1989. – 605 с.
2. Бубер М. Два образа веры. – М.: АСТ, 1999. – 588 с.
3. Киселица С. В. Віра як екзистенціал людського буття. Автореф. дис. ... канд. філософських наук за спец. 09.00.01 – онтологія, гносеологія, феноменологія. – Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2013. – 19 с.
4. Кьеркегор С. Страх и трепет. – М.: Республика, 1993. – 387 с.
5. Малеев С. Н. Понятие веры. – К.: Стило, 2008. – 142 с.
6. Шинкарук В. І. Методологічні засади філософських учень про людину // Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми. – К.: Стило, 2000. – С.8–49.
7. Ясперс К. Философская вера / Пер. М. И. Левиной / Смысл и назначение истории. – М.: Издательство политической литературы, 1991. – 526 с.
8. Kyselytsia Svitlana. Existential Wisdom Of Belief / Svitlana Kyselytsia // American Journal of Scientific and Educational Research, 2014, No.2. (5) (July–December). Volume II. «Columbia Press». – New York, 2014. – P.478–487.

References

1. Berdjaev N. Filosofija svobody. Smysl tvorcestva. – M.: Izdatel'stvo «Pravda», 1989. – 605 s.
2. Buber M. Dva obraza very. – M.: AST, 1999. – 588 s.
3. Kyselytsia S. V. Vira jak ekzystal'nyj ljud's'kogo buttja. Avtoref. dys. ... kand. filosofsk'yx nauk za spec. 09.00.01 – ontologija, gnoseologija, fenomenologija. – Instytut filosofii imeni G. S. Skovorody NAN Ukraїny. – Kyїv, 2013. – 19 s.
4. K'erkogor S. Strah i trepet. – M.: Respublika, 1993. – 387 s.
5. Maleev S. N. Ponzjatje very. – K.: Stilos, 2008. – 142 s.
6. Shynkaruk V. I. Metodologichni zasady filosofsk'yx uchen' pro ljudynu // Filosofska antropologija: ekzystal'ni problemy. – K.: Stylos, 2000. – S.8–49.
7. Jaspers K. Filosofskaja vera / Per. M. I. Levinoj / Smysl i naznachenie istorii. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1991. – 526 s.
8. Kyselytsia Svitlana. Existential Wisdom Of Belief / Svitlana Kyselytsia // American Journal of Scientific and Educational Research, 2014, No.2. (5) (July–December). Volume II. «Columbia Press». – New York, 2014. – P.478–487.

Kyselytsia S. V., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of Philosophy, Social Sciences and the Humanities Chernihiv National University of Technology (Ukraine, Chernihiv), ksvim37@gmail.com

Wisdom of belief as integrity of human being

This article analyzes the phenomenon of belief that causes transcending nature of human existence. Belief recognized as a productive way out from problems in life, despair as closure within them. Belief is treated as separate idealizing activity that connect existence and transcendence. The theoretical part of the research contains a project of the ontological understanding of belief as a special spiritual activity, which is characterized by the unity of available, real existence and imaginary, perfect transcendence.

The author analyses the main precepts and aspects of manifesting belief and its connection with the concept of despair and doubt. An attempt is made to determine the place, role and means of a personal belief's creation in the historical of humanity,

which leads to examining the contraposition of belief and despair. Belief is the process of transcending the limits of the present in a unique past and an uncertain future by axiological and logical modeling of integral human being.

Keywords: belief, creation of belief, despair, existential, wisdom, doubt.

Киселица С. В., кандидат философских наук, доцент кафедры философии и социально-гуманитарных дисциплин, Черниговский национальный технологический университет (Украина, Чернигов), ksvim37@gmail.com

Мудрость веры как целостность человеческого бытия

Анализируется феномен веры, что рассматривается как мудрый, продуктивный выход за пределы проблемной жизненной ситуации и является символом внутренней силы, а отчаяние – как замкнутость в её пределах и символ антропологической запущенности. В таком контексте вера оказывается особой идеализирующей деятельностью, гармонизирующей наличествующую, реальную экзистенцию и представляемую, идеальную трансценденцию.

В работе анализируются онтологические измерения веры, её корреляция с экзистенциалами отчаяния и сомнения. Надежда, уверенность с одной стороны и растерянность, страх с другой отражают противоположные мировоззренческие установки, сформировавшие оптимистический и пессимистический способы человеческого существования.

Автор вводит понятие «веросоцидание» для определения конструктивной духовной способности человека. Мудрость веры осознаётся как процесс трансцендирования за пределы настоящего в неповторимое прошлое и неопределённое будущее через аксиологическое и логическое моделирование целостного человеческого бытия.

Ключевые слова: вера, веросоцидание, отчаяние, экзистенциал, мудрость, сомнение.

УДК 133.522.1(045)

Ковчак В. О.,

здобувач філософського факультету,
Львівський національний університет ім. І. Франка
(Україна, Львів), kovchak.v@gmail.com

ЗНАКОВИЙ, ЛОГІЧНИЙ І СИМВОЛЬНИЙ АСПЕКТИ КОНСТРУКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СВІТУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Суспільна комунікація зумовлена подвійною природою: мисленнєво-логічним і фундаментально онтичним (фізіологічним) фактором. Конструкція соціальної реальності здійснюється через комунікацію. Це означає, що конструкція соціальної реальності здійснюється дискурсивними та презентативними чинниками, адже у просторі комунікації перебувають онтичні презентативні форми знаків і слова, логічне (ментальне) вираження яких приречене на користування знаковим носієм.

Ключові слова: знак, слово, семіотика, логіка, семіологія, конструкція соціальної реальності, символ.

Знаково-логічний дрейф у світ, що світиться смислами

Дійсність світу перебуває у постійному творчому русі. Творення дійсності засноване на ідеї спільності, яка реалізовується через суспільну практику спілкування як об'єднання (усуспільнення) у єдину соціальну конструкцію. Спілкування і є визначальним механізмом творення дійсності, адже суспільна дійсність (як світ людського буття) твориться людиною у співбутті і через співбуття з іншими: реальний світ не дається уже створеним, а кожен акт пізнання є активуючим, творчим квантом його побудови і народження суспільного.

Творення суспільної дійсності завжди відбувається через процеси мислення (логіки), а тому практика спілкування може розглядатись як відкрите залучення індивідуальної логіки до (су)спільної мережі логік (=дискурсу): творення світу суспільної дійсності неодмінно пов'язане із найглибшими коренями мисленнєвого буття, розуму, ментальності.

Очевидно, що комунікація людини і людини має логічно-дискурсивне підґрунтя. І, крім того,

фундаментально закорінені на біологічний (фізичний, фізіологічний) ґрунт. Тваринам також властиво проявляти поведінку у семіотичній побудові свого світу буття, що нагадує соціальну: однак тваринам не властиві ті механізми творчості суспільного світу, що фундаментально властиві людині. При рекурентній взаємодії двох або більше організмів досягається згуртованість тварин як передумова досягнення цілей. Така поведінка тварин природжена або спадкова. Наприклад, так звана «мова» бджіл не є мовою у культурно-антропологічному вимірі. Це змішаний випадок інстинктивної і семіотичної поведінки: тут, по суті, здійснюється філогенетична поведінкова координація (хоча є і деякі групові онтогенетичні варіації). Соціальна згуртованість комах обумовлена обміном хімічними речовинами між організмами – трофалаксис [6, с. 187]. Але в людини соціальна єдність обумовлена іншим чином – власне мовним, який і визначає людське буття як власне людське (а не тваринне). Зрозуміло, поняття мови є дуже широким і у різноманітті підходів потрібно **ще встановити, що таке мова**. Але очевидно, що «мову» бджіл не можна ототожнювати із мовою людини навіть попри те, що мова людини володіє семіотичними характеристиками «мови» бджіл: голосові модуляції, послідовність вимовлення слів, жести, міміка, доторки, блиск очей, запахи, непомітні інтонації, інше. Є ще щось, що робить людську мову власне людською. Відтак, «мова» бджіл є складним поєднанням знаків та інстинктів, а мова людей володіє подвійною характеристикою: її – окрім знаково-інстинктивної характеристики – властиво використання складних логічних систем, а системи знаків використовуються як носії логічних смислів. Відповідно до такого підходу, пропонується «мову» бджіл вважати семіотичною системою, а мову людини – семіологічною (чи знаково-логічною).

Знаковий світ є світом тваринного буття. **Люди, як і тварини, є носіями знаків і знакових світів**, але семіотичні світи тварин не дрейфували у логічне русло осмисленої мови. В процесі еволюції внаслідок мовотворчої рекурсії такий дрейф від знакового чинника до знаково-логічного відбувся у людиноподібних мавп, які і дали поштовх розвитку людству. Для організованого спільного буття людей дрейф від семіотичних підвалин буття тварин до логічних є дуже важливим [6, с. 196]. На це вказують У. Матурана та Ф. Варела, які припускають, що такий дрейф був викликаний через коонтогенетичну координацію дій людей. Семіотична особливість хімічного трофалаксису тварин закорінені із необхідністю у континуальних фізичних взаємодіях, а мовна природа міжлюдської комунікації відкриває можливості необмежених рекурсій у пов'язуванні поведінкових можливостей суспільних індивідів із змінами у соціальному житті без необхідності постійних континуальних фізичних взаємодій [6, с. 193]. Вчені вважають, що у потоці рекурентних соціальних взаємодій мова з'являється як логічна координація семіотичних координацій: згуртованість тварин здійснюється через знакову координацію дій, але з часом з'являється потреба координувати самі семіотичні координації, через що з'являється логічна процедура позначення одного виду знаків іншими знаками, а також передача одного знаку через інший знак і позначення одним абстрактним знаком цілої системи конкретно координованих між собою знаків. Можна ствердити, що внаслідок глибинних зсувів у сферах

людського мислення з'являється метазнаковість із теорією метаозначування і метароззначування («розчакловування» знаку). Поява абстрактних знаків є кроком до логіки, до мислення загалом [6, с. 185]. Таку метасеміотику і теорію, що навантажує її, і можна вважати протомовою, яка радикально модифікує поведінкові поля носіїв і уможлиблює, наприклад, такий складний ментальний феномен як рефлексія чи свідомість. Ключова особливість полягає у тому, що мова дозволяє у щонайтонших засобах логіки описувати самих себе і світ через семіотичні розрізнення семіотичних відмінних ознак [6, с. 185–186], тобто забезпечує первинний інструментарій логічної дистинкції.

Виникнення мови ознаменує і виникнення її носія – мовця, який через залучення і творення мовної дійсності виявляє і розпізнає себе, середовище свого перебування, значимих інших, що залучені у мовну дійсність: а отже, виявляє смисл у собі, у своєму бутті і у світі. Такий мовець бачить більше, ніж навіть найбільш розвинута тварина – світ уже світиться смислами (термін А. Шютца), що для тварини не характерно. Мова не є інструментом дослідження реального, онтичного світу, а, радше, є інструментом творення власного світу носія мови. У мові людина отримує гнучкий інструмент, матеріал, яким може творити. Цікаво, що саме нейробіологи, дослідивши великий масив біологічного матеріалу, стверджують, що ми утворені у безперервному мовному становленні, яке творимо з іншими і тому живемо у суспільній лінгвістичній пов'язаності. У такому коонтогенетичному мовному об'єднанні ми знаходимо самих себе як безперестанну трансформацію у спільному суспільному світі, а не як референтне співвідношення себе із якоюсь роллю [6, с. 207]. Світло смислу навколишнього світу є силою, що допоможе людині – як тваринному організмові – пережити навіть найскладніші умови. Саме таке віднайдення світу, що світиться смислами, є вагомим еволюційним чинником адаптації людини до навколишнього середовища [6, с. 186].

Спільнога як досягання спільності через спілкування: спроба деконструкції усталеного погляду на знак

Відлік людського суспільства (human community) як виявлення певної міжлюдської спільності (common) слід вести від творення і підтримування особливого способу суспільного спілкування (community communication), що здійснюється посередництвом знаково-логічних систем: знаків, слів, символів.

Спільна активність процесу спілкування і народжує спільноту – так коротко однією формулою можна виразити утворення суспільної дійсності (=конструкції соціальної реальності). Попри те, наголосимо додатково на деяких важливих аспектах знаку і слова.

Існує уже усталена традиція дефініції знаку як особливої речі, що позначає іншу річ (чи реальність). Таке висвітлення знаку чітко аргументоване, наприклад, у ряді публікацій А. Карася [2; 3; 4] і засноване на міцній історико-філософській базі. Однак, спроба деконструкції такого погляду може бути неабияк доречною і привнести нові смисли, адже дефініція знаку як особливої речі дуже мало повідомляє про сам знак, а природа речі є не менше заплутанішою, ніж природа знаку.

Між знаком і словом є фундаментальна різниця, якою неможливо знехтувати. Основна характеристика знаку у

тому, що знаки є незалежно від того чи існують люди, які послуговуються знаками через відтворення, копіювання їх (творення людиною знаку завжди зводиться до відтворення уже наявного): знак є і буття знаку є онтичним. Людина, привласнюючи знакову дійсність, гуманізує знак, помилково вважаючи знакову активність підпорядковану собі. Натомість же знак володіє своїм автономним буттям і – навіть потрапляючи у сферу компетенції людини – не полишає царини онтичного буття (будь-яке підпорядкування знаку людиною є насправді копіюванням онтичного знаку і підкоренням штучно витвореної копії знаку). Це і доводить У. Матурана та Ф. Варела через описаний процес семіотичної координації семіотичних координацій – людина має стати віртуозом знаків перш ніж стати віртуозом слів. Огляд антропологічного матеріалу професора, доктора філософії А. Лобка [5, с. 401–411] також підтверджує такі міркування – щоб відбутись людиною потрібно виявити себе творцем, а не копіювальником знаків. Простого мічення території є, згідно антропологічного аспекту, замало, щоб відбутись як людина: потрібно стати творцем, удосконалення у творчості є антропологічним удосконаленням у людськості. Людина і сама твориться у творенні штучного (а, отже, у якійсь мірі логічного чи такого, що передує логічному процесу) знаку як покладанні смислу і сенсу на онтичний. Людина у творчості (часто через помилки і невдачі) знаходить себе, а тварині достатньо простого і чіткого копіювання. Адже нові смисли і нові сенси творяться людиною як власне людська характеристика.

Онтичний знак (як симптом, сигнал) репрезентує онтичне буття і людина засобами творчої активності мислення може відкривати і відтворювати знаки, задіюючи їх у простір своєї міжлюдської комунікації з огляду на їх безпомилкову чіткість, лаконічність, односторонню інформативність (червоний сигнал світлофора чітко і лише односторонньо повідомляє про заборону, жодної дискурсивної рефлексії червоний сигнал світлофора не передбачає). Людина у процесі своєї життєвої активності призводить до витворення якісно нових знаків тим, що покладає на знаки якісно нові смисли і відчуття. Знакова онтика (що репрезентує загалом буття) і логіка людини тісно переплітаються, накладаються, взаємодіють. Так, наприклад, кольорові зміни атмосфери на горизонті вдосвіта є онтичним знаком (симптомом, сигналом) того, що сонячні промені під певним кутом пронизують атмосферу. Це онтичний знак, який триває вічно. Знаковість світанку може бути безліч разів senso- чи смислопокладаним. Онтичний знак від того не зазнає змін, але суттєві зміни відбуваються уже із людиною, яка покладає міради віднайдених чуттів і смислів, які ще не може оформити у слова. Людина володіючи віртуозністю слова усе ж не полишає вправлятися у віртуозності відтворення знаків, а безперестанно досвідчує на собі палітру сенсів і віднаходить палітру нових смислів, які одразу покладає на навколо наявні знаки, адже творення слова потребує більше мисленневих зусиль. У антропологічному підході А. Лобка такі покладені смислами і сенсами знаки називаються протословами [5, с. 403–423].

Можливості людського мислення не завершуються на можливостях простого використання знаків для чіткого сигналізування чи відтворення чи первинного senso- і смислопокладання, а є набагато ширшими. Вагомою

рисиою людини є іманентна здатність до креації через логос, здатність творити посередництвом логіки чи мережею логік (=дискурсу). Це те, що робить людину одухотвореною, натхненною, живою, творчою.

Слово є виявом творчих потуг людини і є доти, доки є людина: без буття людини буття слова перетворюється у онтичний знак. Слово не володіє тією чіткістю знаків. Слово людини позбавлене ідеальності, але ідеальне у тім, що прагне ідеалу. Не ідеальність словесного повідомлення є важливим у словесній активності, а пошук, прагнення, інтенція ідеальності. Витворення слова знову ж таки не позбавлене своєї знаковості, своєї онтики, семіотики. Людина не може створити слово без застосування онтичного матеріалу і це самозрозумілий факт: слово завжди матиме онтичну складову (звук, чорнило, електронний заряд на диску комп'ютера, тощо). Але такий онтичний матеріал є лише посудиною, чашею смислу: ідеальний смисл/сенса людина віднайшла у собі (отже, створила), а онтичний матеріал посудини взяла поруч себе у фізичному світі. Будь-які спроби зрозуміти походження людської мови з тих систем сигнальної комунікації, які властиві вищим тваринам, приречені на невдачу. Слово виникає на зовсім іншій основі – із іманентних інтенцій людини.

Слово володіє подвійною – знаковою і логічною – природою. Простір міжлюдської комунікації – простір мовної дійсності – також промережаний подвійно: словесно і знаково. Цікаво буде простежити особливості циркулювання знаків у просторі комунікації через особливості репрезентаційних механізмів.

К. Вульф стверджує, що двома крайніми вираженнями знаку є магічна репрезентація (магічна присутність) і технічна симуляція [1, с. 128]. Як було уже стверджено, слово володіє як логічною дійсністю, так і знаковою, а відтак знакову дійсність слова можна охарактеризувати як будь-який вид логічної чи семантичної репрезентації. Таку знакову дійсність, що лежить між двома крайніми точками магічної репрезентації та технічної симуляції К. Вульф називає міметичною репрезентацією.

До знаків як магічної присутності можна віднести статуетки ідолів (наприклад, древні глиняні або кам'яні зображення богинь родючості в архаїчних культурах), які своєю присутністю гарантують присутність божественного. Також і в старозавітному шануванні золотого тельця йдеться про культовий образ: Мойсей отримує на горі Синай заповіді (як наративи, накази до суспільної конструкції нової дійсності) від Бога, в яких виражена чітка заборона створювати собі образ Бога, а народ за давньою потребою поклоняється золотому тельцеві як актуальній присутності бога (не творить нову дійсність, а здійснює відтворення старої) [1, с. 128]. Щодо міметичної репрезентації, то К. Вульф посилається на Платона, у філософії якого образи репрезентують щось, що не дане актуально. Як вважає К. Вульф, у концепції Платона художник і поет витворюють не ідеї (творити ідеї є прерогативою Платонового бога), і не предмети ужитку (прерогатива ремісника), а творять примари справжнього буття, примари речей, а живопис і поезія є унаочненням примар, які репрезентують справжні речі, справжнє буття [1, с. 129].

Знаки і слова як конструкти суспільної дійсності

Сигнально-знакова комунікація у просторі людського усупільнення поступається місцем складній,

багатозначній мові слів, що заснована на прагненні і одночасно принциповій неможливості транслювати співрозмовникові однозначно чітко зміст, усю повноту глибинних сенсів і смислів людського буття. Феномен людської мови виникає і розвивається в ситуації деякої комунікативної перешкоди, яка зовсім не пов'язана із проблемою сигнальної передачі біологічно значимої інформації. Людська комунікація виникає щодо (внутрішнього, таємничого, запитального, здивованого, глибокого, іманентного) того, що не піддається простому повідомленню через сигналізацію. Саме у такій спробі комунікації виникає феномен мови як суспільної дійсності, яка намагається пояснити нез'ясовне самому собі і запитати про нез'ясовність у Іншого [5, с. 395–397].

Звісно, знак присутній у просторі людської комунікації як презентативний елемент. Однак знак не є засобом різносторонньої і дискурсивної комунікації, а лише способом одностороннього недискурсивного повідомлення.

Слово здійснюється індивідуально засобами індивідуальної логіки і через комунікацію (спілкування) утворює усупільнену мережу логік, або іншими словами – дискурс як масштабну множину усіх комунікацій. Спілкування, комунікація є входженням окремої логіки на засадах спільності у (су)спільну мережу логік.

Соціальна конструкція реальності є логічно впорядкованим навколишнім світом, а слово і знак є її елементарним конструктором. Логіка слова і онтика знаку є конструктивним матеріалом творення простору суспільної дійсності. У просторі дикого степу чи у масиві віковичного лісу людина зводить свій будиночок. Так і з ідеєю соціального конструктивізму: у просторі онтичного буття людина творить і зводить логічну буттєву конструкцію. Така конструкція перебуває у постійному динамічному взаєморусі і різноманітності. Суспільна дійсність є вищим ступенем комунікативно–мовних практик, у основі яких спілкування виступає як чисте авторство, що черпає свої смисли від складного комплексу почуттів, очікувань, власних потреб, амбіцій, страхів, мрій, турбот, прагнень, болю, радості.

Презентативність комунікації і загроза її симуляції

Дискурс є середовищем помережаних між собою комунікацій, яка забезпечує відкритість дискурсу. На противагу дискурсивним практикам можна виокремити презентативні практики. Відкритий дискурс завжди є багатозначним і надутилітарно надмірним. Дискурс можна розглядати як мережу слів, що вільно циркулюють. І таке визначення дискурсу буде правильним у логічному аспекті, якщо ототожнити слова до чистих ментальних утворень. Але слова також володіють і онтичним (знаковим, матеріальним) носієм смислу, що також циркулює дискурсом, однак не піддається осмисленню, бо не є результатом людського мислення. Такий онтичний залишок у дискурсі не мислиться, а лише презентується. А тому, дискурс є середовищем не лише дискурсивних практик спілкування, а й **презентативних** практик. Підтримування суспільної дійсності здійснюється, як презентативно, так і дискурсивно.

У сучасному суспільстві значна кількість інформації передається презентативно. А у процесі здійснення маніпуляції суспільної свідомістю кількість інформації, що передається презентативними механізмами, може бути збільшена – аж до міри, що слово матиме

щонайменший логічний смисл і значно гіпертрофований, гіперболізований фізичний (онтичний). Така комунікація стає не засобом з'ясування чогось, а об'єктом маніпуляції. Це можна яскраво унаочнити у сфері ринкових відносин: при купівлі товару тарою прийнято нехтувати, адже тара немає ані маси, ані цінності. Але реально часто купують гірший товар дорожче тільки тому, що товар у гарній обгортці. Парадокс сучасного ринку полягає не у тому, що обгортку доважують до товару, а у тому, що купують саму обгортку, а малопомітний товар доважують до гіпертрофовано помітної обгортки.

Вивчення презентативних форм повідомлення є актуальне з огляду на масштаб здійснюваних маніпуляцій щодо суспільного дискурсу. Фізична (онтична) оболонка слова не є дискурсивною, а через процедуру гіпертрофування самого матеріального носія й подальшу підміну комунікативно–дискурсивної практики презентативною практикою можна досягти ефекту маніпуляції повідомленням у структурі суспільного дискурсу. Така маніпуляція неодмінно призводить до виникнення симулякрів у мережі дискурсу і подальшого симуляційного ефекту. Знак є чіткою вказівкою, сигналом діяти певним чином.

З іншого боку, будь–яке спілкування на засадах спільності є обов'язком, інколи навіть примусом – тому слід зауважити, що символічні моделі можуть відбуватися і навмисно – з певною користю для влади: примус можна виразити через соціально–філософське поняття норми, традиції, моральності, що є не лише способом творчо діяти, але й спосіб приховувати, втаювати, маніпулювати, здійснювати симуляції [6, с. 213–215]. Маніпуляція постає внаслідок егоїстичних владних амбіцій маніпулянта. Часто маніпулянт для позірної аргументації своєї прихованої жаги до влади (термін Ф. Ніцше) використовує ідеалістичну аргументацію: для А. Гітлера після тривалої історії ідеалізму німецьке суспільство було піддатливим для нацистських ідей вищості. Зрештою, це зустрічаємо і у лєнінізмі: перші роки цього проекту були сприятливими для поширення і укорінення ідеї комунізму, адже після багатостолітнього царизму ідея рівності всіх і проект комунізму (як раю уже тут, на землі) мали ледь чи не месіанський характер. При маніпуляції суспільною дійсністю про жодну соціальну комунікацію чи про (су)спільне творення дійсності не йдеться: точніше, соціальна комунікація відбувається у сфері маніпульованої соціальної дійсності, але такої соціальної комунікації доступ до рівня маніпуляції є унеможливлений, закритий, заборонений.

Гіпер–знак і символи

Додатково слід наголосити на символах. В людини (на відміну від тварини) з'являється цілий комплекс інших потреб, що мають характер не фізіологічності, а уже духовності, ментальності, мислення. Такі потреби найглибше виражаються у словесній і у символічній активності. Здатність творити символи є силою, без якої людина не може відбутись, ані онтогенетично, ані філогенетично [1, с. 122]. К. Вульф таку силу ототожнює із концептом давньогрецької філософії *phainestai*, що серед декількох значень також означає проявлення світу як проектування і творення світу через ментальні образи. Грецьке *phainestai* також має конотацію енергії, що зв'язує людину зі світом і світ із людиною; є мостом між зовнішнім і внутрішнім – силою, що створює у людини

внутрішню схопливість зовнішнього світу [1, с. 122–127]. Символи є надзначимою ланкою у творенні суспільної дійсності (конструкції соціальної реальності), адже маніфестують потребу, яка не має відношення до біологічних потреб. Символи релігії, музики, філософії є хребтом, стрижнем суспільства, навколо якого і твориться суспільна дійсність.

У контексті даного дослідження знак береться у широкому розумінні онтичної (фізично–речової) варіабельності буття. Знаком є як порівняно незначна ділянка буття (кварк, вірус, зміна кольору у ході хімічної реакції), так і (з огляду потуг людського розуму, людської логіки) надмірність буття. Такою надмірністю буття для первісних суспільств могло бути затемнення сонця, водний, геотектонічний чи інший колапс. Так, одна справа, коли знак смислопокладається (первісна людина помічає своє нечітке відображення у поверхні озера) і зовсім інша, коли невеличке озеро внаслідок геотектонічних змін виходить із берегів і швидкими темпами затоплює все первісне селище людей і весь видимий простір суші аж доки сягає погляд. Зрештою, не буде перебільшенням ствердити, що людина постійно живе у космічній гіпер–варіабельності буття і лише навчилася її не бачити. Але колосальна фізична варіабельність буття все ж хоч інколи, але вривається у затишний світ людини і людина уже приречена побачити її. Надмірність фізичної варіабельності буття, яке раптово входить у сферу людської компетенції (але не може бути сенсо– чи смислопокладеним з огляду на інтелектуальну неспроможність) можна ототожнити до моделі **гіпер–знака**, що, раптово увірвавшись у ментальність людства, спричинює вагомі ментальні зміни, настільки грандіозні і колосальні, як і сама колосальна неосаяжність гіпер–знаку. На таку думку приводить розгляд бібліологічного і мовного матеріалу у праці Н. Фрая [7]. Марна справа з'ясувати суть гіпер–знаку з огляду на його онтику. Однак, з точки зору конструкції соціальної реальності важливою є людська ментальна процесуальність, що ним активізується і починає огортати його. Так, гіпер–знаки на цілі епохи стають сильним чинником активізації суспільної свідомості людства і стають майже невичерпним джерелом подальших словотворчих і знаковідтворювальних практик – як на суспільно–дискурсивному рівні, так і на індивідуально–комунікаційному.

Знак і слово є засобами комунікації і матеріалом конструкції суспільної дійсності. Однак, гіпер–знаки в силу масштабності викривлюють і згущують навколо себе суспільний дискурс і комунікацію. Наприклад, християнство уже впродовж двох тисячоліть є масштабним суспільним дискурсом та індивідуальною міжлюдською комунікацією навколо неосаяжного гіпер–знаку. Заперечний дискурс атеїзму також відбувається, навіть підкріплюючи і зміцнюючи дискурс християнства, навколо того ж неосаяжного гіпер–знаку. Гіпер–знак (від якого часто починають рахувати нові ери і який усупільнює людей навколо себе) є епохальним для зародження і розвитку суспільства як спільності людей у процесі спілкування. Практики навколо гіпер–знаку мають характер словотворчих і знаковідтворювальних, які цементуються навколо себе окремих індивідів у об'єднане помислом суспільство. Такий колосальний гіпер–знак стає символом, що оточується ритуально–обрядовими, знаково–словесними практиками.

Висновок. Символи височіють над соціальною конструкцією і забезпечують її суспільну міцність, стійкість, а сама соціальна конструкція здійснюється комунікативно дискурсивною та презентативною практикою. Можна ствердити, що символна дійсність народжується внаслідок проникнення настільки масштабного пласту онтичного буття у буття людини, що людина й людство загалом засобами мислення не може водночас осягнути, проінтерпретувати та інтегрувати проінтерпретований зміст у суспільну дійсність, а навантажує неосмислену онтику різними дискурсивно–презентативними, обрядово–ритуальними, поетично–містерійними чи іншими практиками. Дискурс слід розглядати як суспільну мережу логік із творчим комунікативним залученням індивідуальної логіки: загальна суспільна мережа (дискурс) та індивідуальна логіка перебувають у взаємовпливах. Натомість, презентація є формою показування, яке односторонньо чинить вплив, закрите для зворотного впливу. Обидві форми – дискурсивна і презентативна – є міцним і необхідним конструктом у побудові суспільної дійсності, яка може перебувати під загрозою симуляції, а відтак – маніпуляції задля досягнення користі владного маніпулянта. Найчастіше маніпуляція може здійснюватись презентативними формами, адже презентація діє на ефективну, вольову, алогічну природу людини. Маніпуляція також може здійснюватись різними способами і дискурсивним шляхом, мета яких – викривлення дискурсу. Залучення індивідуальної логіки у загальне середовище дискурсу як суспільної мережі логік відбувається посередництвом комунікації, яка, у свою чергу, комунікація відбувається посередництвом носіїв, які фундаментально онтичні (шрифт, інтонація і темп голосу, текстура, колір і т.д.) і закорінені у біологічну природу людини. Таким чином через гіпертрофування онтичного складника комунікації (гіпертрофування самого носія індивідуальної логіки, самої фізичної обгортки логічного смислу) може відбуватися зміна, викривлення дискурсу навколо тої логіки, що привнесена гіпертрофованим онтичним носієм. Тим не менше, слово уже є не просто онтичним знаком у сигнально–семіотичній інстинктивній комунікації тварин, а елементарним онтичним носієм смислу, логіки, мислення. І тому, дрейф тваринних семіотичних систем до семіологічних (знаково–логічних) комунікативних систем людини й можна вважати відправною точкою початку людини і людського суспільства.

Список використаних джерел

1. Вульф К. Homo Pictor или возникновение человека из воображения / [пер. с нем. Г. Хайдаровой]. – Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Философия. Филология». – 2008. – №1. – С.121–136.
2. Карась А. Реальність у класичній і некласичній епістемології та її переусвідомлення // Вісник Львівського національного університету. – Філософські науки. – 2007. – Вип.10. – С.41–53.
3. Карась А. Реальність і філософія у семіотичному аспекті // Записки наукового Товариства імені Шевченка. Том. 256. Праці історично–філософської секції. – Львів, 2008. – С.469–484.
4. Карась А. Семіотична перспектива інтерпретації реальності як дійсності // Філософська думка. – 2008. – №5. – С.16–29.
5. Лобок А. Антропология мифа. – Екатеринбург: Банк культурной информации, 1997. – 688 с.
6. Матурана У., Варела Ф. Дерево познания / [пер. с англ. Ю. Данилова]. – М.: Прогресс–Традиция, 2001. – 224 с.
7. Фрай Н. Великий код: Біблія і література / [пер. з англ. І. Старовойт]. – Львів: Літопис, 2010. – 362 с.

References

1. Vul'f K. Homo Pictor ili vznokovenie cheloveka iz vobrazhenija / [per. s nem. G. Hajdarovoj]. – Vestnik Samarskoj gumanitarnoj akademii. Serija «Filosofija. Filologija». – 2008. – №1. – S.121–136.
2. Karas' A. Real'nist' u klasychnij i neklasychnij epistemologii' ta i'i' pereusvidomlennja // Visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu. – Filosos'ki nauky. – 2007. – Vyp.10. – S.41–53.
3. Karas' A. Real'nist' i filosofija u semiotychnomu aspekti // Zapysky naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka. Tom. 256. Praci istorychno-filosofichnoi' sekcii'. – L'viv, 2008. – S.469–484.
4. Karas' A. Semiotychna perspektyva interpretacii' real'nosti jak dijsnosti // Filosos'ka dumka. – 2008. – №5. – S.16–29.
5. Lobok A. Antropologija mifa. – Ekaterinburg: Bank kul'turnoj informacii, 1997. – 688 s.
6. Maturana U., Varela F. Drevo poznanija / [per. s angl. Ju. Danilova]. – M.: Progress–Tradicija, 2001. – 224 s.
7. Fraj N. Velykyj kod: Biblija i literatura / [per. z angl. I. Starovojt]. – L'viv: Litopys, 2010. – 362 s.

Kovchak V. O., competitor Faculty of Philosophy, Lviv National University Franko (Ukraine, Lviv), kovchak.v@gmail.com

Signed, logical and symbolic aspects of the construction of the social world: social and philosophical analysis

Social communication has a dual nature and is caused by mental (logical) and fundamentally ontical factor. The construction of social reality is created through communication. This means that the construction of social reality is carried discursive and presentative factors, because in communications space are ontical presentative form of signs and words. Logical (mental) expression of words are doomed to use signs for support.

Keywords: sign, word, semiotics, logic, semiology, the construction of social reality, symbol.

Kovchak V. O., соискатель философского факультета, Львовский национальный университет им. И. Франко (Украина, Львов), kovchak.v@gmail.com

Знаковый, логический и символический аспекты конструкции социального мира: социально-философский анализ

Общественная коммуникация обусловлена двойственной природой: мыслительно-логическим и фундаментально онтическим (физиологическим) фактором. Конструкция социальной реальности осуществляется через коммуникацию. Это означает, что конструкция социальной реальности осуществляется дискурсивными и презентативными факторами, ведь в пространстве коммуникации находятся онтические презентативные формы знаков и слова, логическое (ментальное) выражение которых обречено на пользование знаковым носителем.

Ключевые слова: знак, слово, семиотика, логика, семиология, конструкция социальной реальности, символ.

* * *

УДК 165.191

Лустин Ю. М.,
аспирант кафедры философии,
Донецкий национальный университет
(Украина, Мариуполь), lustin56@mail.ru

ИНДИВИДУАЛИЗМ КАК ФОРМА ПРОЯВЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ЗАПАДНОМ ОБЩЕСТВЕ

Анализируется индивидуализм как доминирующая форма проявления личности в современном западном обществе. Индивидуализм как форма мировоззрения, сравнивается с коллективизмом. Сделан вывод о том, что индивидуализм имеет как негативные, так и позитивные аспекты, но является неотъемлемой частью жизни современного социума и фактором многих его прогрессивных изменений.

Ключові слова: индивидуализм, личность, политика, общество.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Личность и ее роль в социуме – это важнейшая философская проблема, актуальная во все времена. В контексте современного западного мира понятие личности неразрывно связано с понятием индивидуализма. Существуют различные трактовки

данного мировоззренческого явления – как позитивные, так и негативные, что говорит о многоаспектности и неоднозначности данного явления.

Целью данной работы является анализ индивидуализма как формы проявления личности в современном социальном контексте.

Проблема индивидуализма рассматривалась такими авторами как Н. Богданова [1], А. де Токвиль [2], Г. Хофшted [3], М. Бук [4] и др. Но данный вопрос является столь дискуссионным и многогранным, что требует дальнейшего изучения.

Если кратко коснуться истории развития индивидуализма, то впервые активно он проявился в европейском обществе эпохи Возрождения, а позднее – Реформации. Индивидуализм стал главной общей чертой в мировоззренческих системах этих очень разных периодов. Реформация способствовала формированию капитализма и личности нового типа. Одно из лучших определений Реформации – это позднесредневековый пролог к буржуазно-демократическому обществу. Неправильным будет усматривать в Реформации главную причину возникновения буржуазно-демократического строя, поскольку он возник под воздействием многих факторов: тут и стихийные экономические процессы, и довольно высокая формально-юридическая культура Средневековья, и мощный импульс, шедший от ренессансной веры в познавательные и творческие возможности человека. Эта многофакторная обусловленность буржуазно-демократического общества объясняет, почему оно утвердилось только в протестантских странах. Но также очевидным является и то, что именно в период Реформации в Европе закладывался целый ряд современных основ демократии, в том числе, утверждение прав и свобод личности. До этого право на индивидуализм признавалось только за выдающимися личностями и представителями правящей элиты.

Позитивные и негативные трактовки индивидуализма присутствуют и в более современный исторический период. Собственно само понятие «индивидуализм» оформилось в трудах Дж. Локка, Д. Юма и других английских философов Нового времени. Но почти до конца XIX в. это понятие было, в основном, распространено во французском языке, а в англоязычных регионах приобрело массовое употребление только с появлением фундаментальной работы А. де Токвиля «Демократия в Америке» [2]. При этом индивидуализм анализировался в контексте необходимости уменьшить давление социума на личность, и наиболее тесно соотносился с идеей самоценности личности, ее мировоззрения и действий, поскольку именно она была главным носителем ценностей и убеждений Просвещения. В экономических учениях, начиная с А. Смита, индивидуализм также нес позитивный смысл, опираясь на идею о том, что когда индивид заботится о собственном благополучии, это имеет прогрессивное значение для всего общества. Согласно известному высказыванию А. Смита, люди ждут того, чтобы их обед зависел не от доброжелательности мясника, пивовара или пекаря, а от соблюдения ими собственных интересов. В целом, в либерализме утвердилось позитивное понимание индивидуализма как здравого и естественного мировоззрения.

Корень негативной интерпретации индивидуализма и его противопоставление коллективизму и